

ÖZEL KONU

TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA AIDS*

Ayfer KARADAKOVAN**

ÖZET

Tedavi ve aşılamanın henüz geliştirilememesi nedeniyle HIV / AIDS epidemisi önemli bir halk sağlığı sorunu olarak Türkiye'de ve Dünya'da ölümlere neden olmaktadır.

Bu makalede 1980-1992 yılları arasında dünyanın değişik bölgelerinde ve Türkiye'de AIDS epidemisi ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

İlk kez 1970'lerin son yıllarında ve 1980'li yıllarda Amerika'da. Uzak Doğu adalarında. Batı Avrupa'nın bazı bölgelerinde. Afrika ve Karayip adalarında görülen HIV enfeksiyonu ve AIDS giderek dünyayı ilgilendiren bir pandemi durumuna gelmiştir.

Türkiye'de ilk kez 1985 yılında saptanan AIDS olgusu. 1986 yılından bu yana giderek artmıştır (5.7, 12, 17. 20. 23).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre dünyadaki ilk AIDS hastasının 1952 yılında ölen Norveç'li bir gemici olduğu bildirilmiştir. Vücut direncinde aşırı derecede zayıflama saptanan gemiciden alınan kan örneği dondurularak saklanmış ve 1991 yılında yapılan testlerde kanda AIDS virüsü olduğu anlaşılmıştır (14) .

*4 Nisan 1994'de E. Ü, Hemşirelik Yüksek Okulu'nda düzenlenen AIDS konulu panelde sunulmuştur.

**Ege Üniv. Hemşirelik Yüksek Okulu Bornova. İzmir (Yard. Doç. Dr.)

AIDS'in ilk kez ortaya çıktığı 1981 yılında. 80'lerin fazlası ABD'de olmak üzere yaklaşık 11.000 olgu bildirilmiştir. ABD'nin yanı sıra Haiti, Orta Afrika ve Avustralya'nın bazı kısımlarında (özellikle Belçika, Danimarka, Federal Almanya, Fransa, Hollanda, İsviçre ve İngiltere) da AIDS önemli bir halk sağlığı sorunudur. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar ABD ve Avrupa'da 1983'den sonra olguların sayısı yılda bir ikiye katlanmıştır ve rekor bir artış gösterdiğini ortaya koymuştur (1, 27).

ABD'de 1982 Temmuz ayında haftada ortalama 11 AIDS olgusu görülmekte iken, bu sayı 1983 başlarında haftada 24'e, 1983 Temmuzunda ise haftada 53'e yükselmiştir. ABD'de 1983 yılında 2259 olan AIDS'li olgu sayısı, 1984 yılında 6993'e, 1985 yılı Aralık ayında 15.172'ye ulaşmıştır (8).

5 Haziran 1981 - 31 Aralık 1992 tarihleri arasında ABD'de toplam 253.448 yeni AIDS olgusu bildirilmiştir. 1990 yılında bildirilen yeni olgu sayısı 43.000'dir. Hastalık Kontrol Merkezi 1993'de 47.000 - 85.000, 1994'de 43.000 - 93.000 aralığında yeni olgu ortaya çıkabileceğini tahmin etmektedir. 1994 yılında ABD'de toplam AIDS olgularının 45.000- 535.000 arasında olması beklenmektedir (1 Gl).

ABD'de AIDS'e yakalananların büyük bölümü 20-49 yaş grubundaki erkeklerdir. Toplam olguların %70'ini kadınlar oluşturmaktadır. 1985 yılına kadar toplam 217 pediyatrik AIDS olgusu bildirilmiştir (8).

ABD'de AIDS olgularının %70'den fazlası homoseksüel ve biseksüel erkeklerde saptanmıştır. Bunları sırasıyla %65 ile kullananlar (8), Haitli göçmenler (4) ve hemofili hastaları (1) izlemektedir (8).

AIDS beraberinde bir çok sosyal ve ekonomik sorunu da getirmiştir. ABD'de her AIDS hastası için yılda 50.000 dolar, şüpheli her olgu için 2000 dolar harcanmaktadır (11).

Avrupa'da 1980 yılında 101, 1981'de 17, 1982'de 67, 1983 yılı sonunda 268, 30 Haziran 1985 verilerine göre 1226 olgu bildirilirken, bu sayı 1990 yılında 15.984, 1991'de 18.498, 1992 Mart sonunda 71.570'ye ulaşmıştır (1, 8).

Avrupa'da bildirilen olguların çoğunu Fransa (1992 Mart verilerine göre 18.926) ve İspanya (1992 Mart verilerine göre 13.261) oluşturmuştur (1). Avrupa'da bildirilen 3.218 pediyatrik olgunun %55'i Romanya'dadır (1).

Tablo 1. Avrupa ülkelerinde 31 Mart 1992'ye kadar saptanan AIDS olgu sayısı. 1990 ve 1991'deki dağılımları ve nüfus oranları (/ milyon) (1).

Ülk	1990		1991-		31 Mart i 992'ye kadar toplam AIDS olgu sayısı
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
Almanya	1287	16.3	1921	24.2	7957
Arnavutluk	0	0.0	0	0.0	0
Avusturya	1333	17.4	182	23.6	750
BDT ve Ballık					
D vli	22	0.1	24	0.1	72
Belçika	228	22.9	2.22	22.4-	1103
Bulgaristan	2	0.2	4-	0.4	13
Çekoslovakya	5	0.3	2	0. i	28
Danimarka	200	39.0	207	4-0.6	972
Ftrilandiya	19	3.8	25	5.0	104-
Fransa	4262	75.9	4691	82.7	18.926
Hollanda	457	30.8	4-19	27.9	2075
İngiltere	1268	22.2	1353	23.5	5782
İrlanda	55	15.7	62	17.7	266
İsrail	4-0	8.7	28	5.7	176
İsviçre	L30	L5.3	135	15.7	675
İsviçre	4-56	68.6	613	90. i	2400
İspanya	2856	73.4	4066	104.3	13.261
İtalya	2920	50.7	3382	58.6	12.754
İzlanda	3	12.0	6	20.0	22
Lüksemburg	9	23.9	12	30.0	5J
Macaristan	J6	1.5	31	3.0	83
Malta		2.9	7	17.5	22
Moriako	3	107.1	2	71.4	7
Norveç	50	11.8	57	13.3	261
Polonya	22	0.6	35	0.9	103
Port kiz	225	21.8	231	22.2	882
Romanya	1099	47.5	536	22.9	J876
San Martrio	0	0.0	0	0.0	0
Türkiye	16	0.3	18	0.3	68
Yugoslavya	65	2.7	80	3.3	270
Yunanistan	135	13.5	147	14.6	609
TOPLAM	15.984-		18.498		71.570

• Aralık 1991. verilerine göre

Avrupa ülkelerinde AIDS olgularının bir yıl i Irideki artış oranı Almanya'da 7.9. Avusturya'da 6,2. Fransa'da 6.8, İspanya'da 30.9. İtalya'da 7.9, Yunanistan'da L'i olarak saptanmıştır (3).

Yapılan çalışmalar sonucunda araştırmacılar AIDS'in kaynağının Afrika olduğu görüşünde birleşmişlerdir. AIDS'in Amerika ve Avrupa'ya yayılışının kaynağı olarak özellikle Orta Afrika ve Zaire gösterilmektedir (1. 18. 22). Afrika'da şehir merkezlerinde gebe kadınların 20-30'u HIV ile enfekte olmuş durumdadır [1]. Avrupa'da görülen AIDS olgularının 12'sinin Zaire ve Kongo gibi Afrika ülkelerinden gelen göçmen işçiler olduğu bildirilmektedir (18). DSÖ'nün 1985 yılı verilerine göre tüm Avrupa kıtasında görülen AIDS olgularının 12'si (18) Belika'da görülen AIDS olgularının 70'i Afrika kökenli göçmenlerdir (8).

İran Sağlık Bakanlığının verilerine göre 1993 yılında ülkede 3-5 bin AIDS'li bulunduğu ve imdiye kadar 62 kişinin öldüğü bildirilmiştir (15).

KKTC'de 2 kişi de HIV taşıyıcılığı saptanmıştır (10).

Türkiye'de ilk AIDS olgusunun saptandığı 1985 yılından bu yana HIV / AIDS hızla yayılmaktadır. Başta büyük şehirler ve sahil şehirleri olmak üzere üvensiz cinsel ilişki nedeni ile bulaşma oldukça fazladır (6).

Sağlık Bakanlığının 29.2.1992 tarihli verilerine göre Türkiye'de AIDS olguları ve HIV enfeksiyonlarının yıllara göre dağılımı Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Türkiye'de AIDS olguları ve HIV Enfeksiyonlarının Yıllara Göre Dağılımı (31.10.1992) (19).

YIL	AIDS (Hasla)		HIV Seropozitif (Taşıyıcı)		TOPLAM	
	Yeni Olgu	Toplam	Yeni Saplama	Toplam	Yıllık	Toplam
1985	2	2	3	3	5	5
1986	1	3	2	5	3	8
1987	9	12	33	38	42	50
1988	9	21	24	62	33	83
1989	11	32	17	79	28	111
1990	12	44	19	98	31	142
1991	18	62	22	120	40	182
1992	26	88	33	153	59	241

Tablo 3. Türkiye'de AIDS olgularının Yaş ve Cinsine Göre Dağılımı

Yaş	Erkek	Kadın	Toplam
0-4			
5-9			
10 - 14			1
15 - 19	1		1
20 - 24	3		3
25 - 29	12		12
30 - 34		22	2
35 - 39	16	2	18
40 - 49	11	3	14
50 - 59	11		11
60 ve üzeri	2		2
Bilinmeyen			
TOPLAM	80	8	88

Türkiye'de AIDS/HIV enfeksiyonu 1985 yılı Ekim ayında resmen bildirimi zorunlu bulaşıcı hastalıklar arasına alınmıştır (LS).

Tablo 4. Türkiye'de AIDS Olgularının illere Göre Dağılımı (31.10.1992)(19).

İller	AIDS Olgusu	İller	Scropozitif
Ankara	13	Ankara	32
Balıkesir	1	An talya	2
Bursa	1	Balıkesir	
Eskişehir	2	Burdur	2
İçel	2	Bursa	2
Istanbul	49	Denizli	1
İzmir	11	Erzurum	1
Kayseri	1	Eskişehir	4
Manisa	3	istanbul	93
Sakarya	1	İzmir	7
Trabzon	2	Kayseri	1
Uşak		Kocaeli	
Aydın		Sanısun	2
Samsun		Sinop	
		K. Maraş	
		Aydın	1
		Trabzon	1
Toplam	88	Toplam	153

Sağlık Bakanlığı'nın 1993 Eylül sonu verilerine göre toplam hasta sayısı 111 O'a ulaşmış ve hastaların 46'sı ölmüştür. HIV enfeksiyonlu olanların sayısı 310'dur. Ancak bu sayılar gerçeği yansıtmamaktadır. Bunlar ancak herhangi bir nedenle ya da tesadüfen HIV taraması yapılan kişilerdir. Oysa ülke genelinde HIV seropozitif bireylerin 1000'de 1 olduğu tahmin edilmektedir (6).

Ülkemizin Avrupa kıtasındaki coğrafik durumu, turizm ve aile oluşu ve bu nedenle yurt dışından gelenlerle ilgili kilerin yoğun olarak yaşayınması toplumda HIV / AIDS yayılmasını kolaylaştırır (3).

Türkiye Yüksek Prevalansına sahip Avrupa ülkeleri ile henüz düşük prevalanslı Avrupa ülkeleri arasında yer almaktadır.

Son yıllarda Karadeniz bölgesine gelen turistlerin 2 kadının HIV taşıyıcısı olduğu. Romanya'dan İstanbul'a gelen 1 milyon turistten 2'sinde de HIV pozitif olduğu anlaşılmıştır (9, 15).

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Bakteriyoloji ve Enfeksiyon Hastalıkları Anabilim Dalında 1986-1992 yılları arasında 16'u erkek, 1'i kadın toplam 17 HIV enfeksiyonu ve AIDS olgusu sağattım amacıyla yatırılarak izlenmiştir. 1986 yılında 1, 1989'da 2, 1990'da 1, 1992'de 7 hasta başvurmuştur (4).

Dünya'nın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de genelde erken cinsel ilişkiye başlama yaşı küçülmekte, ancak gençlere cinsel eğitim verilmemektedir. HIV/AIDS enfeksiyonlarının önümüzdeki yıllarda ülkemizde hızla çoğalmasını önlemek için AIDS'in bulaşma yolları ve korunma önlemleri konusunda toplumun her kesiminin eğitilmesi gerekmektedir (6).

DSÖ'nün 1993 yılının ortalarında Dünya'da 14 enfeksiyonlu kişi olduğunu 100 milyon HIV 1 tahmin etmiştir. Bunların çoğuktur. Geriye kalan 13 milyonu erkek, 1 milyonu kadındır (6, 16).

Dünyada ki HIV enfeksiyonlu olanların 60'1 erkek 40'1 kadındır. Ancak enfeksiyonunun kadınlarda giderek arttığı görülmektedir. 2000 yılında sayısının ektirileceği sınırlanmaktadır. Kadınlardaki sayının artmasıyla HIV Enfeksiyonlu doğan çocukların sayısı da artmaktadır.

DSÖ uzmanları 1995'de 7 milyon kişinin daha HIV enfeksiyonuna yakalanacağını ve böylece 50 oranında artı olacağını bildirmişlerdir. 2000 yılında 40- 110 milyon kişinin HIV ile enfekte olacağını tahmin edilmektedir (6, 16).

DSÖ 1993 yılı ortalarına kadar Dünya'da AIDS'li hasta sayısının 2.5 milyon olduğunu tahmin etmiştir. Bunlardan 500.000 arından çocuğa bula ma sonucu oluşan çocuk AIDS hastalarıdır. AIDS'li hasta sayısının 1995'de 4 milyon, 2000 yılında 25 milyon olacağı tahmin edilmektedir. 2000 yılına kadar 8 milyondan fazla insanın AIDS'den öleceği. bunlardan 4 milyonunu kadınların oluşturacağı bildirilmektedir (2, 6. 12. 13).

Dünya'da hergün 5000 kişinin HIV ile infekte olduğu ve gelecek 10 yılda HIV yayılımının 90'111111n gelişmekte olan ülkelerde olacağı DSÖ tarafından bildirilmektedir. Bu ülkelerin başında Afrika. Asya ve Pasifik ülkeleri gelmektedir. Türkiye'de riskli ülkeler arasında sayılmaktadır (6).

SUMMARY

AIDS THROUGHOUT WORLD AND TURKEY

The I-IN/AIDS epidernic has beecome a serious public health problem because no cure or vaeecine exist and Infection almosı invariably lead to death Turkeyand World.

This article prcsents of the epidemic from 1980 to 1992 for rnajor world regions and Turkey.

KAYNAKLAR

1. "AIDS'e Bakış". AIDS Savaşını Bülteni. Omaş Ofset AıŞ .. İstanbul. 11-13. Eylül 1992.
2. "AIDS't n 2.5 Milyon Kişi Öldü". Hürriyet Gazetesi: 3 (30 Ka Lin 1993).
3. "1 Aralık Dünya AIDS Günü ve İ -4 Aralık AIDS Haftası Etkinltkcl-ri" AIDS Savaşını Bülteni. 4: 5-Aralık 1992
4. Buke, M ve diğerler. Saualuma Aldıgırmz HIV Enfeksiyonu ve AIDS Olguları". I. Türkiye AIDS Kongresi Kitabı. Omaş Ofscı A.Ş .. İ tanbul (12-15 Ocak 1993) ss: 139.
5. çetin. E.T. "AIDS'in Türkiye'deki Yayılımı". I. Türkiye AIDS l(on rrcst Kitabı. Omaş Ofscı A.Ş. İstanbul (12-15 Ocak 1993). s: 3-53.
6. Çetin. E.T. "1 Aralık I 993 Türkiye'de HIV/AIDS". AIDS Savaşını Bülteni. 8 Aralık 1993.

- 7.çetin. E.T. "Basın Bülteni -AIDS'len Böyle Korunurum Kilabımın Tarııımı". AIDS Savaşım Bülteni. Omaş, Ofset AŞ .. 3:3, Eylül 1992.
- 8.çetin. E.T. Badur. S. Cinsel Ternasla Bulaşan Hastahklar ve AIDS. Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi. İstanbul, 1986. i i O-I 15.
- 9.Çetin, ET. "Türkiye'de Turizm ve AIDS Eğitimi". AIDS Savaşım Bülteni. 4: 14 - 15. Aralık 1992.
10. "Dünya Sağlık Örgütü'nden Kİ<TC'ye Pezcrvaüf" Hürriyet Gazetesi 22- (3 Aralık 1993).
11. Grady C. i LV Epidemiology. Immuriopathogrcrcsts and Clinical Con equenecs. The Nurstrig Clinics of NorUı America, 23:4, \Lfb Saund rs Company. Philadelphia. Deeember. 1988. 683-685. 720.
12. "2000 Yılında 13 Milyon AIDS'li Olacak" Milliyet Gazetesi 3 .. (30 Kasım 1993).
13. "2000'lerde 100 Milyon AIDS'li Olacak" Hürriyet Gazetesi. 13. (1 Aralık 1993).
- 14, "İlk AIDS Kurbanı 40 Yıl Önce Ölmüş", Hürriyet Gazetesi, 13- (i Aralık 1993).
15. "İrarı'da 5 Bin AIDS'li", Milliyet Gazetesi. 14-, (30 Kasım 1993).
- 16, Muma. D.R and others. HIV Manual For Health Care Professionals. Appleton and L.. "U1gc Norwalk. Cornecucuı, 1994. 1-3,
17. "Sağlık Bakanlığı Verileri (29.2.1992)" AIDS Savaşım Bülteni, İhlas Gazetecilik Holding A.Ş. İstanbul. 2:3-6. Haziran 1992.
- 18.Sipahtoglu H. AIDS,Öztek Ofset ve Tipo Matbaacılık.Arıkara. 1986. 1-3. 69- 81.
- 19.Şalırılar, N. "Türkiye'd AIDS Epidemisinin. Durumu". 1. Türkiye AIDS Kongresi Kitabı. Omaş Ofset A.Ş., İstanbul, (12-15 Ocak. 1993) ss: 3-53.
- 20.Tarakçı, M. Bula ıcı Hastalıklar Bilgisi. 4. baskı. Hatiboğlu Yayınevi. Ankara, 1988.
- 21, WHO. "AIDS: Where do we go from here?" WHO Chroniclc. 39:3, 98-103, Geneva, 1985.
22. WHO. "AIDS: the search for clucs" , WHO Chronicile, 39:6. 207-211, Geneva. 1985.
23. WHO, "AIDS SERIES 3. quidelines for Nursing Managrcment of people Infected with Human Immunodeficiency Virus (HIV) world Healrı Organization. Geneva. 1988. 3-5

